

державних інституцій, реформування наукових установ, які перебувають у сфері впливу відповідних відомств.

Так, у ЗМІ активно поширюється інформація щодо діяльності згаданого вище Українського інституту книги — державної установи у галузі культури та мистецтва, яка належить до сфери управління Міністерства культури України. Мета та завдання УІК — забезпечувати формування та підтримку державної політики в книжковій галузі, промоція читання, стимулювання перекладацької діяльності, популяризація української літератури у світі.

Однією з актуальних тем мас-медіа є реформування ЗМІ, що відбувається згідно з відповідним законом України. За статистичними даними, нині реформовано 173 із 728 державних і комунальних засобів масової інформації. Лідерами реформування є Сумська (50% від кількості видань), Вінницька (46%), Чернігівська (46%), Тернопільська (42%) області. Повільно триває процес реформування в Київській (з 39 видань реформовано лише 1), Львівській (з 42 — 2), Полтавській (з 30 — 3) областях. У Закарпатській області жодне з 17 видань ще не реформовано.

Висновки. Проведений моніторинг вітчизняних та закордонних ЗМІ свідчить про те, що національне книговидання, внаслідок переформатування українсько-російських відносин у книжковій сфері, активно шукає шляхи та можливості виходу книжкового бізнесу на західні ринки, взаємовигідної співпраці з провідними світовими видавництвами.

Книговидання в Україні потребує підтримки з боку держави. Обмеження каналів доступу російських видань дає змогу заповнити вітчизняний книжковий ринок власним продуктом, але для цього необхідно створити сприятливі умови.

Водночас, маючи можливість поліпшити стан справ у вітчизняному виробництві книги, держава не завжди ефективно використовує наявні механізми розвитку галузі, передусім підтримку вітчизняного виробника.

Практичні рекомендації

З метою якісних зрушень у книжковій справі потрібно здійснити низку організаційних заходів, спрямованих на підтримку українських видавців, заповнити вакуум російських видань вітчизняним друкованим продуктом. Для цього насамперед потрібно:

- врегулювати на державному рівні питання подальшого розвитку книговидавничої справи в Україні;
- забезпечити належне фінансування галузі;
- зосередити зусилля на організаційних заходах із підтримки вітчизняного виробника книжкової продукції;
- обмежити доступ широкого кола споживачів до літератури антидержавного змісту.

В статье освещены проблемы национального книгоиздания, мероприятия правительства Украины, направленные на его поддержку и стимулирование, популяризацию книг и чтения.

The article covers the issues of the national bookpublishing, events of the Ukrainian government aimed at supporting, stimulating bookpublishing and popularizing books and reading.

При підготовці матеріалу використано відкриті джерела національних та зарубіжних засобів масової інформації.

Надійшла до редакції 1 червня 2018 року

УДК 002.1-029:929](477)

Анастасія Зелінська,

аспірантка Інституту журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка

Українська біографічна книга нон-фікшн у розрізі проблемного підходу

Узагальнено та проаналізовано наявні проблеми у сфері біографічної книги нон-фікшн як на українському видавничому ринку, так і в теоретичній площині видавничого наукового дискурсу.

У результаті проведеного дослідження виявлено три основні складники загальної проблематики: теоретичний, аналітичний та практичний. Така артикуляція може слугувати основою для пошуку шляхів вирішення відповідних проблем, пов'язаних із біографічними виданнями та нон-фікшн книгами загалом.

Ключові слова: біографічна книга, книга нон-фікшн, проблематика нон-фікшн.

Постановка проблеми. Біографічну книгу нон-фікшн в теорії видавничої справи та редагування досліджено недостатньо. У попередніх розвідках авторка здійснила спробу термінологізації поняття "нон-фікшн", запропонувала фасетну класифікацію книги нон-фікшн,

на приступному матеріалі проаналізувала статистичні показники за 2005—2013 рр. Водночас щоразу відкривалися нові аспекти цього явища, а з ними й іманентні проблеми видань такого типу. Їх зафіксовано, однак не узагальнено та ґрунтовно не проаналізовано.

Згідно з академічним тлумачним словником, проблема — це складне теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення [1]. Цей імператив цілком слушний і щодо біографічної книги нон-фікшн: її проблеми суттєво стримують і розвиток наукового дискурсу, і, власне, процес створення й поширення відповідних видань на ринку. До того ж питання функціонують у комплексі — як проблематика, тобто сукупність проблем [2].

На думку філософа К. Поппера, "починати варто з проблем — або практичних, або проблем теорії, що зіштовхнулася із труднощами" [3, с. 249]. Від 30-х рр. минулого століття науковець незмінно наголошував, що "наука починається з проблем і розвивається від них до конкуруючих теорій, які оцінюються критично" [3, с. 144].

Проблемний підхід у науці досліджує і сучасний філософ Г. Рузавін, який стверджує, що "Проблеми — джерела руху в науці, вони дають змогу побачити труднощі між новими фактами і старими поясненнями. Правильна постановка проблеми налаштовує думку на правильне її розв'язання" [4, с. 80].

А. Маслоу у праці, присвяченій проблемному й технократичному підходам у науці також зауважував про потребу формулювання проблеми для її розв'язання: "Вирішена проблема перестає бути проблемою, вона стає методом чи технікою, а та, яка ще не сформульована — практично і не існує" [5]. Саме тому важливо формулювати проблему на шляху до наукового чи практичного її вирішення.

Гіпотетично, є безпосередній зв'язок між проблемами книготворення та образом книги. Неартикульовані, невідрефлексовані проблеми книготворення формують образ книги, а актуальний образ книги приховує проблеми її концептуального розроблення й видання, стримує подальший розвиток відповідного книжкового сегмента. Отже, вважаємо, комплексне осмислення наявних проблем у сегменті книг нон-фікшн дасть змогу розблокувати розвиток її інноваційних видавничих концепцій.

Пропонована стаття має на меті привернути увагу колег і практиків до основних проблем біографічної книги нон-фікшн, щоб спільними зусиллями віднайти шляхи їхнього вирішення. Порушені питання сегмента біографістики є спробою закласти базу для подальших досліджень цих видань.

Мета статті — розроблення архітектури проблематики біографічних нон-фікшн книг через всебічне дослідження та узагальнення нерозв'язаних питань у науково-практичному дискурсі.

Завдання статті:

— окреслити теоретичні аспекти проблеми дослідження нон-фікшн видань в українському науковому видавничому дискурсі;

— вивчити досвід ведення статистичної аналітики біографічних книг через дослідження бібліографічних показників "Літопис книг" Книжкової палати України;

— з'ясувати типові практичні проблеми, що виникають під час редакційно-видавничої підготовки та розповсюдження біографічних видань через опитування видавців, редакторів тощо.

Методи. Для виконання поставлених завдань було використано широку методичну базу. На першому етапі застосовано бібліографічний метод, методи аналізу й синтезу для опрацювання теоретичних даних. На наступному етапі використано методи статистичного зведення та типологічного групування для виявлення й вивчення типових рис, закономірностей і проблем, властивих досліджуваному явищу біографічної книги нон-фікшн. На третьому етапі використано метод експертного опитування, спостереження та структурного аналізу для визначення практичних складників проблеми.

Виклад основного матеріалу. У ході дослідження виявлено теоретичний, аналітико-статистичний і практичний складники проблематики редакційного творення, розповсюдження та функціонування в суспільному дискурсі біографічних книг.

Теоретичний складник проблеми

Вивчаючи книгу нон-фікшн загалом та її біографічний сегмент зокрема, вирізняємо чимало дискусійних питань щодо термінології. Сучасні інновації трансформують не лише видавничі процеси, а й термінологічний дискурс. Варто усвідомлювати, що професійна мова також потребує своєчасного наукового переосмислення. У видавничий дискурс упевнено ввійшло поняття "книга нон-фікшн", проте його використання потребує попереднього обговорення й саме таку дискусію авторка намагалася започаткувати у статті "Семантичні межі поняття "книга нон-фікшн"

У розвідці 2015 р. було розглянуто різноманітні дефініції "нон-фікшн", проаналізовано поняття "документалістика", "література факту" та "нехудожня література", зроблено висновок, що поняття "нон-фікшн" може вживатися у двох значеннях: широкому та вузькому. У широкому — як будь-яка нехудожня література, у вузькому — видання, що має в основі реальні події, документи, факти, біографічні реалії осіб, котрі їх автор виклав та інтерпретував за допомогою художніх засобів без спотворення історичних фактів.

Після аналізу праць, опублікованих в Україні впродовж 2016—2018 рр., можемо стверджувати, що наукова дискусія навколо теоретичних питань літератури нон-фікшн доволі пасивна. За цей період було опубліковано дві статті Ю. Чирви, яка дослідила американську літературу другої половини ХХ ст., а саме нон-фікшн роман Т. Капоте "В холодній крові", заснований на реальних подіях [6; 7].

Інтерпретації терміна "нон-фікшн" 2016 р. присвячено праці О. Колінько [8], проте його розглянуто як феномен сучасної белетристики, що породжує численні запитання, оскільки поняття "нон-фікшн" та "белетристика", на наше тверде переконання, є протилежними навіть у тлумаченні академічного "Словника української мови": "У творах історичного характеру правда повинна бути фактична; в белетристиці, де пригоди вигадані, вона заміняється логічною правдою" [9].

¹ Зелінська А. А. Семантичні межі поняття "книга нон-фікшн" / А. А. Зелінська // Актуальні питання масової комунікації : науковий журнал / Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. — Київ, 2015. — Вип. 18. — С. 62—73.

У попередніх дослідженнях авторки пропонуваної статті біографічні книги також розглянуто як складову частину нон-фікшн видань. Щодо власне понять "біографічна книга" та "біографістика", теж маємо доволі розмиту теоретичну базу, оскільки дослідження цього феномену проводилися лише в історико-культурній та літературно-художній площинах. Зокрема, дослідники Н. Торкут та В. Марінеско здійснили спробу теоретико-літературної ідентифікації феномена біографістики як метажанру [10]. Однак вони спираються на розуміння біографістики як літературно-художнього жанру, а не нон-фікшн. Історики Г. Белан, С. Набок, В. Бездрабко та ін. розглядають біографістику як окрему дослідницьку галузь в історичній науці, засновану на вивченні біографій особистостей [11; 12; 13].

Наявні також розвідки щодо біографічної публіцистики. До прикладу, О. Харитоненко досліджує публіцистичну біографіку, пояснюючи різницю між термінами "біографіка" (сукупність творів біографічного спрямування (може бути наукова, літературна, словниково-довідкова, публіцистична) та "біографістика" (історія, теорія, практика біографічного письма (різновиди: літературна, документальна, наукова, публіцистична) [14, с. 19].

Авторка цієї статті у своїх дослідженнях намагається вибудувати послідовний науковий дискурс навколо не лише біографістики як літературного твору чи типу гуманітарного знання, який спирається на традицію подання в тексті життєвого шляху людини в конкретний історичний період, а й біографічної книги як окремого феномену видавничої галузі. Осмислення досягнень і досвіду українського біографічного книговидання за 2004—2013 рр., а також відомостей низки важливих теоретичних досліджень із типології видань, опублікованих у різні роки, дало змогу створити авторську класифікацію біографічних видань, що відповідає вимогам нормативних документів із типології². Класифікація відкриває можливості для подальшого наукового осмислення біографістики та нон-фікшн книг загалом.

Утім, зауважимо, що й в цьому разі маємо доволі широке поле для дискусій. Поняття "біографічна книга" та "мемуарна книга" сьогодні також потребують термінологічної диференціації. Х. Баган у дослідженнях мемуарної літератури розглядає її як жанровий різновид документалістики: "Документалістику можна характеризувати як літературу, що базується на реальних історичних документах і фактах та охоплює три найважливіших напрямки: мемуаристику, художню біографію та художню публіцистику" [15, с. 246]. Отже, постає запитання: чи може документалістика охоплювати й *художню* біографію?

Проблематику дитячої книги нон-фікшн порушував Е. Огар, ототожнюючи її із "пізнавальною книгою": "Поняття "нон-фікшн" співвідносимо передовсім з нехудожньою книгою науково-популярного характеру <...> Дитячій науково-популярній літературі прита-

манна виразна пізнавальна спрямованість. І це дає нам підстави називати окреслений різновид дитячої й — одночасно — науково-популярної книги терміном "пізнавальна книга" [16, с. 43].

Досі у видавничому теоретичному полі не знайшли відображення такі поняття, як "мотиваційна книга", "інтелектуальна книга". Сьогодні видавці-практики широко застосовують ці терміни, проте їх не відрефлексовано належним чином у теоретичному дискурсі, що впливає на проблеми національної лексикографії в цьому сегменті. Сьогодні в жодному словникові видавничих термінів немає тлумачень термінів "книга нон-фікшн", "мотиваційна книга", "інтелектуальна книга" тощо.

Констатуємо слабке зацікавлення теоретиків, фіксуємо й парадокс: сьогодні серед читацької аудиторії та на видавничому ринку значний попит на книги нон-фікшн, проте це питання вчені майже не досліджують. У межах наших наукових інтересів намагаємося організувати цей дискурс, вбачаємо своє завдання у залученні якнайбільшого кола фахівців до обговорення та аналізу різноманітних аспектів феномену книги нон-фікшн.

Аналітико-статистичний складник проблеми

Окрім теоретичних проблем із термінологізацією та класифікацією літератури нон-фікшн загалом та біографічних книг зокрема, чимало питань з їхнім обліком. Сьогодні аналітичні дослідження та статистичний облік виданої книжкової продукції здійснюють фахівці Книжкової палати України на основі наданих звітів видавництва та надходження обов'язкового примірника (ОП). Проте видавці не завжди добросовісно та вчасно надають звіти, про що у своїй статті зазначають співробітники відділу наукового опрацювання обов'язкових примірників Книжкової палати України В. Поляков і Т. Жигун: "Запорукою успішної видавничої діяльності є відповідальне ставлення суб'єктів видавничої справи й суб'єктів діяльності друкованих ЗМІ до складання звітів про випуск книжкової продукції та продукції друкованих ЗМІ <...> У I півріччі 2016 року вчасно надали звіти про випуск видавничої продукції лише 776 видавців книжкових видань. Це становить майже 17%" [17, с. 9].

Отже, аналітика книжкового ринку спотворюється. Працівники установи також зауважують, що багато видавців складають видавничі звіти вкрай безвідповідально: "Заповнюючи форму звітності № 1-В (книги), зазначають назви не всіх випущених видань, а вибірково, тоді як доставляють обов'язковий примірник всіх видань. Доставлені ОП опрацьовують, передають на зберігання в архів, всі дані про них вносять в електронні бази даних Книжкової палати України. Таким чином, дані електронних баз даних відрізняються від даних звітів за кількістю й тиражами видань, а такі розбіжності неприпустимі" [17, с. 10].

Окрім проблем із невчасністю та неповнотою звітів, наявні порушення термінів надсилання обов'язкових примірників. Своєчасність доставляння ОП видань за кількісними параметрами впродовж кількох останніх років працівники Книжкової палати України визначають як вкрай незадовільну. На основі даних, отриманих під час аналізу обов'язкових примірників,

² Зелінська А. А. Типологічна класифікація біографічних видань / А. А. Зелінська // Вісник Книжкової палати. — 2018. — № 1. — С. 25—29.

двічі на місяць формується бібліографічний покажчик "Літопис книг". Щоправда, ці дані часто не відповідають часовим проміжкам, за які книги було видано. Такий стан справ надзвичайно ускладнює облік та аналіз видавничого ринку, проте можемо послугуватися лише цими даними, оскільки інших просто немає.

Проблемним є також той факт, що бракує статистики за окремими сегментами, приміром "біографічна книга" чи "книга нон-фікшн загалом". Це ускладнює не лише роботу дослідників, а й видавців-практиків. До прикладу, директорка видавництва Yakaboo Publishing О. Форостина в інтерв'ю (у межах нашого опитування) зауважила, що без таких досліджень вкрай складно будувати стратегії: "Якщо можна порахувати скільки приблизно книг купують українці на рік, то детально проаналізувати, що це за книги, і хто конкретно купує, — ніхто за це не береться".

Зважаючи на потребу в таких розвідках, авторка намагалася зробити внесок у дослідження порушеної проблематики, простеживши історію формування сучасного ринку книг нон-фікшн крізь призму статистичного опрацювання даних про біографічні книги, видані у 2005—2013 роках в Україні³. Було опрацьовано 216 випусків бібліографічного покажчика "Літопис книг", що дало змогу з'ясувати загальну картину видавничої активності цього періоду у сегменті біографічних видань. Зауважимо, що проведення самостійних статистичних досліджень не настільки ефективне, як робота колективів професійних аналітиків. Саме тому порушене питання потребує уваги не лише поодиноким дослідникам, а й системного підходу до вивчення сегмента книг нон-фікшн у загальному масиві видавничої продукції, а також випуску бібліографічних покажчиків біографічних видань.

Практичний складник проблеми

Для формування цілісного уявлення про практичні проблеми у сегменті біографічних нон-фікшн видань було проведено інтерв'ювання фахівців-практиків, редакторів і директорів українських видавництв "Наш формат", Yakaboo Publishing, "Лаурис", "Українська видавнича справа", ArtHuss, "Видавництво" (загалом шість інтерв'ю). Вивчено асортимент видавництв, що випускають нон-фікшн видання й представляли їх на Книжковому Арсеналі у 2016—2018 рр. і Форумі видавців у Львові у 2015—2017 рр.

На основі узагальнення отриманих даних виокремимо кілька основних практичних проблем:

- занизький компетентнісний рівень авторів, редакторів;
- уповільнене реагування на читацькі потреби;
- замала кількість проектів про жінок;
- брак коштів;
- ігнорування технологічних інновацій;
- недостатній рівень популяризації таких видань.

³Зелінська А. А. Ринок української біографічної книги в 2005—2009 рр.: основні статистичні показники / А. А. Зелінська // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 12. — С. 9—13; Zelinska A. Ukrainian Market of Biography Book during 2010—2013: the Main Statistical Indicators / A. Zelinska // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. — Budapest, 2017. — V (22), I: 131. — P. 59—62.

Для кращого усвідомлення суті зазначених проблем, проаналізуємо кожну з них.

Низький компетентнісний рівень редакторів та авторів. Цю проблему насамперед артикулюють видавці, що брали участь в експертному опитуванні. Безумовно, робота над книгою нон-фікшн відрізняється від редакційного опрацювання художніх видань. Досліджуючи закордонні публікації на цю тему, авторка дійшла висновку, що редагування літератури нон-фікшн, як і художньої, потребує від редактора поваги до авторського стилю й задуму, але насамперед має на меті донесення достовірної інформації до читача. Закордонні дослідники та практики вважають, що, працюючи над нон-фікшн книгою, редактор здебільшого спрямовує зусилля на уточнення слів автора, зміцнення організації його ідей і має більше можливостей, ніж редактор художньої книги⁴.

Директорка видавництва Yakaboo Publishing О. Форостина стверджує: "Переважає більшість редакторів та і перекладачів до недавнього часу були більше заточені на фікшн. І відповідно, в них виникали проблеми із спеціальною термінологією та сучасною розмовною мовою. Основна проблема — нерозуміння точності мови. Редактори не завжди усвідомлюють, що англійська мова достатньо багата і не всі слова можна замінити синонімами. Наприклад, "дохід" і "прибуток" — це не завжди синоніми. Редактори не завжди розуміють власне бізнес-тематику, необізнані в економічних термінах. Цього не вчать на філфаці, це треба набувати, читаючи закордонну пресу, чи хоча б переглядаючи серіали в оригіналі".

У книзі нон-фікшн на перше місце виходять факти та їхня достовірність. Хоча автор несе повну відповідальність за точність роботи, редактор має відчувати, які факти слід додатково перевірити і до яких джерел звертатися. Сьогодні наявна проблема з компетентністю авторів та редакторів у питаннях фактажу. Головна редакторка видавництва "Наш формат" О. Дубчак наголошує: "Робота над текстом нон-фікшн особлива своєю фактуальністю: тут обов'язково потрібно вивіряти всю фактологічну інформацію. Також важливо зосередитися на адекватності перекладу, бо дуже часто трапляються поняття і визначення, які в українській бізнесовій мові ще не з'явилися або не усталилися, це змушує постійно звертатися до термінологічних словників і, безперечно, шукати в Інтернеті".

Більшість літератури нон-фікшн, яку випускають в опитаних видавництвах, — це перекладні видання, проблеми з якими постають ще на етапі редагування й перекладу. Проте є приклади, коли й співпраця з вітчизняними авторами становила труднощі. Співзасновниця видавництва "Видавництво" Л. Омеляненко, приміром, наводить проблеми, що виникали з авторами під час підготовки до друку дитячої біографічної книги "Це зробила вона": "Проблеми бувають різні. Іноді автор не одразу вловлює ідею, як потрібно

⁴Зелінська А. А. Зарубіжні практики видавничо-редакційної підготовки книг нон-фікшн / А. А. Зелінська // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 8—9 квітня 2016 року). У 2-х частинах. — Херсон: Видавничий дім "Гельветика", 2016. — Ч. II. — С. 115—117.

писати про героїню. Дуже багато авторів намагалися писати про жінок із позиції їх зв'язку з чоловіками. Наприклад, розповідаючи історію жінки, писали, що особисте життя в неї, на жаль, не склалося. Насправді, це зовсім не те, на чому ми б хотіли акцентувати увагу в даній книзі. Та і яке ми маємо право робити такі оціночні судження? У таких випадках редакторка просила авторів переробити текст. Часом були безвідповідальні автори, які обіцяли та не надсилали тексти, і всередині роботи над книжкою доводилося шукати нових авторів. Кілька текстів забракував науковий редактор, вказавши, що вони антиісторичні, тож нам доводилось шукати інших авторів, які переписували ці тексти".

Уповільнене реагування на читацькі потреби. Ця проблема виникає найчастіше через брак маркетингових і соціологічних досліджень читацької аудиторії, хоча сьогодні каналів зв'язку читачів із видавництвом доволі багато: сторінки в соцмережах, сайт видавництва, особисте спілкування під час виставок та ярмарків, однак розуміння читацьких потреб і реагування на них у видавців не завжди вчасні.

У великих видавництвах, що працюють суто з нон-фікшн, персоналії для біографічних книг обирають фахівці маркетингового відділу й директор, як це відбувається, приміром, у видавництві "Наш формат". "Це залежить від актуальності персоналії для наших реалій, близькості національному світогляду, а також від потреб цільової аудиторії. Для видавництва нон-фікшн-літератури це передусім успішні бізнесмени, економісти, стартапи тощо", — коментує ситуацію головна редакторка О. Дубчак. За такого ставлення ще можна розраховувати на своєчасну реакцію на запити суспільства. Натомість у невеликих видавництвах маркетингові дослідження не проводяться, і видавці покладаються лише на власні смаки й спостереження за трендами. До прикладу, К. Кожем'яка, президент фонду ArtHuss, який видає нон-фікшн мистецького спрямування, розповідає, що вибір книг відбувається за рейтингом на Amazon у відповідному розділі. Однак такий підхід не завжди дає очікувані результати. Як зазначає О. Форостина (Yakaboo Publishing), "успішність книги на Заході абсолютно не проєктується на український ринок. Закордонний бестселер може дуже повільно продаватися на нашому ринку".

Варто зважати, що невчасне реагування на читацькі потреби спричиняє кілька інших проблем, серед яких і наступна.

Замала кількість проєктів про жінок. Аналізуючи асортимент продукції біографічних видань нон-фікшн українських видавців на Книжковому Арсеналі та Форумі видавців у Львові впродовж 2015—2018 років, можемо дійти висновку, що кількість видань, головними героями яких є чоловіки, вдвічі перевищує кількість біографій жінок. Таке відставання від закордонних практик свідчить не лише про повільне реагування на читацькі потреби, а й про значну лагуну, що потребує заповнення. До слова, за кордоном випуск таких книг став традиційним, адже громадськість цікавлять біографії успішних жінок, як, приміром О. Вінфрі (Х. Гарсон "Опра Вінфрі: біографія", 2004), принцеси Діани (Е. Мортон "Діана: її правдива історія", 1992) тощо.

За словами Л. Омеляненка ("Видавництво"), в Україні книжок про жінок майже немає: "За кордоном зараз тренд на феміністичну літературу. В Україні ця ніша не заповнена, раніше таких книг не було. Роль жінок не була настільки видимою. Саме тому цей тренд буде зростати і попит на такі книги буде рости".

На нашу думку, варто окреслити тенденцію, характерну для 2018 р. Порівнюючи асортименти сучасних і попередніх книжкових форумів, робимо висновок, що сьогодні значно зросла кількість видань про жінок для дітей. Одразу кілька видавництв одночасно взялися публікувати біографії відомих жінок у форматі дитячого нон-фікшн. Це і "Видавництво" з книгою про 50 видатних українок "Це зробила вона", і "КМ Букс" із серією перекладних видань Марії Ісабель Санчез Веґари (в перекладі М. Пухлій) "Маленьким про великих" про Фріду Кало, Коко Шанель, Одрі Хепберн, Марію Кюрі, і "Видавництво мотиваційної літератури ІРІО" з серією книг українських авторів "Видатні особистості", в якій з-поміж інших представлено біографії Маргарет Тетчер, Коко Шанель та Одрі Хепберн.

Загалом, дитяча біографістика стає дедалі поширенішою в Україні, що свідчить про вибудовування певної вікової вертикалі: біографія конкретної особистості для найменших, для школярів, для дорослих. На кожному етапі відбувається розкриття різних фактів із життя відомої людини, що мотивує читача до роздумів та наслідування.

Брак коштів. Економічний чинник є одним із найвагоміших у книговидавничій сфері загалом. Для того, щоб випустити якісну книгу, потрібно залучити велику кількість фахівців. Утім, є певні відмінності між художньою та книгою нон-фікшн. Найчастіше автор художньої книги особисто відвідує видавництво та надає власний оригінал у роботу. Над такою книгою працюють редактор, коректор і верстальник; у разі потреби також залучають художників і дизайнерів.

Процес підготовки до друку видань нон-фікшн складніше — працівники видавництва мають або запросити автора, який напише потрібну книгу, або перекласти іноземний оригінал (в такому разі потрібно придбати ліцензію на переклад та друк, що передбачає додаткові витрати. Окремо оплачується й праця перекладача). Крім художнього редактора, над текстом зазвичай працює науковий редактор (взько-спеціалізований фахівець, який розуміє сутність матеріалу й може кваліфіковано перевірити фактаж). Коректор, дизайнер, художник і верстальник також працюють над такою книгою. Відповідно, витрати з оплати їхньої праці закладено у вартість видання. На жаль, нині український читач не має фінансової спроможності купувати дорогі книжки. Низький рівень попиту на вітчизняну видавничу продукцію зумовлений зростанням цін на неї та зменшенням доходів населення. За результатами соціологічного дослідження, проведеного Громадською організацією "Форум видавців" за підтримки програми Європейського Союзу "Книжкова платформа", 42% українців упродовж року не прочитали жодної книги [19].

Видавці зацікавлені у зростанні читацької аудиторії, а отже питання цінової політики є одним із

найважливіших. Якщо, наприклад, видавець намагається зекономити на певній ланці редакційно-видавничого процесу — це неодмінно відіб'ється на якості кінцевого продукту.

Л. Омеляненко ("Видавництво") коментує ситуацію так: "Ціни на наші книги вище середніх, але ми ніколи не позиціонували себе в сегменті мас-маркету. Ми надзвичайну увагу приділяємо якості, дуже багато вкладаємось і морально, і матеріально у видання. Книга "Це зробила вона" робилася щодня протягом восьми місяців, над нею працювало більше сотні людей. Саме тому така книжка не може коштувати дешево".

Ігнорування технологічних інновацій. Комплекс наведених проблем стримує розвиток концепцій біографічної книги. Через некомпетентність редакторів, брак маркетингових досліджень запитів аудиторії, нестачу коштів біографічна книга нон-фікшн практично зупинилась у розвитку своєї форми. За нашими спостереженнями, з дизайном цих видань все гаразд, видавці розуміють, що привабливе зовнішнє оформлення найперше приверне увагу читача. Однак, враховуючи кількість сучасних можливостей, діджиталізацію видавничої сфери та впровадження VR-технологій (віртуальна реальність), біографічні книги видають переважно в паперовому варіанті, ігноруючи мультимедійні формати. Асортимент українських видавництв, представлених на Книжковому Арсеналі-2018, свідчить, що створення художньої книги дедалі частіше виходить на технологічно нові рівні, влітаючи в загальний маркетинговий концепт засоби віртуальної реальності. До прикладу, "Видавництво Старого Лева" спільно з New Cave Media та "ЛакіБукс" створили віртуальну прогулянку "Знайомство з Туконі" [20], яка дала змогу представити відвідувачам фестивалю серію дитячих художніх книг ілюстраторки О. Були. Жодне нон-фікшн видання не спромоглося на подібні інновації, хоча насправді саме в такому форматі факти подавати набагато цікавіше. Розширивши формати біографічних книг від традиційних паперових до мультимедійних чи навіть VR-концептів, видавці нон-фікшн зможуть вивести ринок на якісно новий рівень розвитку.

Недостатній рівень популяризації нон-фікшн видань. У 2016 р. Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року [21], яка передбачає організацію книжкових виставок, ярмарків, літературних конкурсів та премій тощо. Конкретні механізми перебувають сьогодні у стадії розроблення, однак зауважимо, що більшість літературних і видавничих премій присуджують у сфері художньої літератури. Видання нон-фікшн, а біографічного спрямування й поготів, сьогодні залишаються поза увагою журі премій та конкурсів. Донедавна у Всеукраїнському рейтингу "Книга року" не було номінації нон-фікшн. Лише 2017 р. за ініціативи В. та А. Тихих і літературознавця Р. Семківа було започатковано таку номінацію. Перемогу в ній здобув Я. Тинченко з книгою "Лицарі Зимових походів. 1919—1922 рр." (видавництво "Темпора") про учасників Першого та Другого Зимових походів Армії Української Народної Республіки.

Єдина біографічна книга, що фігурує у списках лауреатів щорічної премії Президента України "Українська книжка року", — видання "Марія Заньковецька" В. Корнійчука (видавництво "Криниця"), яке 2016 р. здобуло перемогу в номінації "За вагомий внесок у розвиток українознавства".

Така ситуація, безумовно, позначається на процесі формування здорової конкуренції між видавцями нон-фікшн книг, адже конкурси та премії не лише популяризують читання, а й впливають на розвиток національної видавничої справи загалом.

Висновки. В результаті дослідження біографічних нон-фікшн книг у межах проблемного підходу вибудовано архітектуру їх проблематики у науково-практичному дискурсі, яка складається з трьох аспектів: теоретичного, аналітико-статистичного та практичного.

Окресливши теоретичні аспекти, можемо зробити висновок, що проблеми дослідження нон-фікшн видань в українському науковому видавничому дискурсі перебувають у площині термінології й типології та потребують активної наукової дискусії для вирішення.

Аналітико-статистичний аспект проблеми дослідження нон-фікшн полягає у складності проведення статистичних та аналітичних досліджень сегмента нон-фікшн через невідповідність офіційних даних статистики Книжкової палати України реальній ситуації. Також потрібний системний підхід до вивчення сегмента нон-фікшн книги в загальному масиві видавничої продукції.

Практичні складники проблематики біографічної книги нон-фікшн на українському видавничому ринку полягають у низькому компетентнісному рівні авторів і редакторів, повільному реагуванні на читацькі потреби, замалій кількості проєктів про жінок, браку коштів, ігноруванні технологічних інновацій та недостатньому рівні популяризації таких видань.

Узагальнена у пропонованій розвідці архітектура проблематики редакційного творення, розповсюдження та функціонування в суспільному дискурсі біографічних книг є своєрідним порядком денним масштабної тематичної дискусії про нон-фікшн, що відкриває можливості для поглибленого наукового осмислення різноманітних аспектів біографічних книг, а також може слугувати теоретичною моделлю для комплексного практичного розв'язання зазначених проблем. Резонанс у теоретичній і практичній площинах на тези статті може бути корисним для піднесення рівня видавничої культури біографічних книг в Україні.

Список використаної літератури

1. *Проблема.* Словник української мови. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/problema> (дата звернення: 09.06.2018). — Назва з екрана.
2. *Проблематика.* Словник української мови. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/problematyka> (дата звернення: 09.06.2018). — Назва з екрана.
3. *Поппер К.* Объективное знание. Эволюционный поход / К. Поппер. — Москва : Эдиториал УРСС, 2002. — 384 с.
4. *Рузавин Г. И.* Проблемная ситуация как выражение противоречия в развитии научного познания / Г. И. Рузавин // Противоречие и дискурс. — Москва : ИФ РАН, 2005. — С. 80—96.
5. *Маслоу А.* Мотивация и личность. Глава 2. Проблемный и технократический подход в науке: Гуманитарные

- технології. — Режим доступу: <http://gtmarket.ru/laboratory/basis/4180/4182> (дата обращения: 09.06.2018). — Загл. з екрана.
6. Chyrva Yulia. About the Problem of Definition of the Term "nonfiction" / Yulia Chyrva // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. — 2016. — № 8. — С. 183—187.
 7. Чирва Ю. О. About the Problem of Genre Synthesis in the Prose of New Journalism and in T. Capoten's Nonfiction Novel / Ю. О. Чирва // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. — 2016. — Вип. 35. — С. 116—122.
 8. Колінько О. П. Нон-фікшн як особливий феномен сучасної белетристики / О. П. Колінько // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. — 2016. — Вип. 24 (2). — С. 74—77.
 9. Белетристика. Словник української мови. — Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/beletrystyka> (дата звернення: 09.06.2018). — Назва з екрана.
 10. Торкут Н. М. Біографістика як метажанр: спроба теоретико-літературної ідентифікації феномена / Н. М. Торкут, В. Ю. Марінеско // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. — 2014. — № 4. — С. 4—11.
 11. Белан Г. В. До проблеми функціонування вітчизняної біографістики у II половині XIX — початку XX ст.: теоретичний та прагматичний аспекти / Ганна Валеріївна Белан // Педагогічні науки : [зб. наук. праць / ред. кол. Барбіна Є.С., Федяєва В. Л. та ін.]. — Вип. 67. — ХДУ, 2015. — С. 24—28.
 12. Набок С. Досягнення та перспективи розвитку вітчизняної біографістики. На матеріалах історії УАН/ВУАН 1920-х років / С. Набок // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. — Київ, 2010. — Вип. 47. — С. 155—162.
 13. Бездрабко В. В. Сучасний стан і перспективи розвитку вітчизняної біографістики / В. Бездрабко // Українська біографістика = Biographistica ukrainica. — Київ, 2016. — Вип. 14. — С. 29—49.
 14. Харитоненко О. Сучасна публіцистична біографіка / О. Харитоненко // Образ. — 2017. — Вип. 1. — С. 18—27.
 15. Баган Х. Мемуарна література: жанри та генезис / Х. Баган // Мова і культура. — 2014. — Вип. 17, т. 3. — С. 244—250.
 16. Огар Е. І. Сучасна нон-фікшн для дітей: структурні та функціональні характеристики / Е. І. Огар // Наукові записки [Української академії друкарства]. — 2012. — № 2. — С. 41—47.
 17. Поляков В. Звітність видавців про випуск видавничої продукції як важливий інструмент контролю за доставлянням обов'язкового примірника / Віталій Поляков, Тетяна Жигун // Вісник Книжкової палати. — 2016. — № 9. — С. 9—11.
 18. Літопис книг : [держ. бібліогр. покажч. України] // Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". — Київ, 2010. — № 11. — 128 с.
 19. Огляд ринку. Книговидання. — Режим доступу: <https://msb.aval.ua/news/?id=26190> (дата звернення: 08.06.2018). — Назва з екрана.
 20. Знайомство з Туконі. — Режим доступу: <https://artarsenal.in.ua/uk/knyzhkovyi-arsenal/year-2018/proekt/znajomstvo-z-tukoni/> (дата звернення: 09.06.2018). — Назва з екрана.
 21. Про схвалення Концепції державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 111-р. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-p> (дата звернення: 09.06.2018). — Назва з екрана.

Обобщены и проанализированы имеющиеся на данный момент проблемы, сопровождающие биографическую книгу нон-фикшн как на украинском издательском рынке, так и в теоретической плоскости издательского научного дискурса.

В результате проведенного исследования выявлено три основных составляющих общей проблематики: теоретическая, аналитическая и практическая. Такая артикуляция может служить основой для поиска путей решения соответствующих проблем, связанных с биографическими изданиями и нон-фикшн книгами в целом.

The article summarizes and analyzes the problems present at the moment that accompany the non-fiction book biography both in the Ukrainian publishing market and in the theoretical plane of the scientific discourse of publishing.

As a result of the research, three main components of the general problem were identified: theoretical, analytical and practical. Such articulation can serve as the basis for finding solutions to related problems associated with biographic publications and non-fiction books in general.

Надійшла до редакції 12 липня 2018 року

РЕЦЕНЗІЇ

Пістволітній ужинок

Мирон Капраль: Біобіографічний покажчик / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Львівське відділення; Уклад, авт. вступ. ст. А. Фелонюк. — Львів, 2018. — 100 с., іл.

Оцінюючи поважний доробок співробітників Львівського відділення Інституту української археографії та

джерелознавства НАН України¹, створеного 1992 р. відомим дослідником історичних джерел професором Я. Дашкевичем, навіть неупереджений спостерігач зауважить, що його учні гідно продовжили справу В. Антоновича, М. Грушевського, І. Крип'якевича й інших фундаторів української історіографії в досі актуальній справі публікації історичних джерел. Мирон Капраль серед цієї когорти молодих (тепер це вже люди 50-літнього віку!) істориків має виразне

¹ Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Біобіографічний покажчик (1992—2012) / Упоряд. М. Капраль, Н. Кіт, І. Скоцилас. — Львів, 2012. — 336 с.

